

De kantharos van Stevensweert

Inhoudsopgave

De kantharos van Stevensweert.....	1
Verantwoording.....	1
Zou er een verband kunnen zijn tussen de kantharos van Stevensweert.....	2
De nalatenschap van Adrianus Bos.....	2
Resumerend:.....	4
Is de kantharos van Stevensweert een deel van de officier-uitrusting?.....	5
Vindplaats van de kantharos van Stevensweert.....	5
De zogenaamde vinder Bongers.....	6
De voorganger van Museum het Valkhof.....	7
Oudheidkundig onderzoek tijdens de bezetting.....	7
Hoe past de drinkbeker in het geheel van de vondst?.....	9
Twijfels over de herkomst van de kantharos.....	10
Documenten over de familie Bongers en over het baggerbedrijf.....	11

5 Verantwoording

In het onderstaande bestand wordt ingegaan op details betreffende de vondst van de Peelhelm. De auteur vermoedt dat de Peelhelm een deel is van een **volledige uitrusting van een Romeinse cavalerie-officier**, omdat de kleding en wapenen van een persoon en het tuig van een paard zijn gevonden. Resten van een persoon of van een paard zijn niet gevonden. Daaruit kunnen we slechts concluderen dat de officier zelf tijdens zijn leven of dat zijn nabestaanden alle voorwerpen verstopt hebben in het veen. Zodanig verstopt dat de weinige voorbijgangers die er geweest zullen zijn, de zaken niet direct zagen liggen. Waarschijnlijk was men er zich destijds ook van bewust dat venen groeien en dat de voorwerpen in de loop der tijd onder een steeds groter veenpakket zouden komen te liggen.

Verrassend voor de auteur was de enorme waarde van zilveren voorwerpen, zeker als die door een zilversmid zijn bewerkt. Er waren maar weinig personen die een dergelijk fijn gedreven helm konden maken, en als zodanig was de helm extra kostbaar. Waarschijnlijk was de helm een zilver-product dat vanwege de waarde door meerdere personen is doorgegeven en gebruikt, zeker omdat de gemiddelde levensduur van een Romein destijds niet zo groot was.

Er zijn in het gebied van Germania Inferior maar zeer weinig van dit soort voorwerpen gevonden. Veel is ongetwijfeld door de tand des tijds vernietigd en zijn de edele metalen omgesmolten.

Enkele maanden na de vondst van de helm en de andere voorwerpen wordt het in de kranten genoemde deel van de voorwerpen door het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden aangekocht. De verantwoordelijke functionarissen hebben de vindplaats zelf nooit bezocht of wat uitgebreider met andere personen dan de vinder zelf gesproken. Daarom is veel 'circumstantial evidence' verloren gegaan. Toch vinden we in de kranten en tijdschriften verschillende details. Tevens was er enige correspondentie naar het museum betreffende de vondst. Het meest interessant daarin is de brief die Adrianus Bos, directeur van de N.V. Maatschappij Helenaveen, anderhalf jaar na de vondst naar het museum stuurt. Daarin geeft hij een precieze beschrijving van de vondsten, we mogen aannemen van die vondsten van de eerste paar dagen. Opvallend is dat de functionarissen van het museum niet reageren in de zin van: zeer interessant, weet u waar deze voorwerpen zich nu bevinden? Men laat alles op zijn beloop: na de verwerving door aankoop lijkt de feitelijke interesse verdwenen, ongetwijfeld omdat het niet een eigen opgraving betreft.

Een wetenschappelijke studie wordt geschreven waarin duidelijk uiteengezet wordt hoe de helm in elkaar zit, de bijvondsten worden echter summier beschreven.

Als zilver zo kostbaar was, en gegeven het feit dat het bezit van een paard ook maar weinigen gegeven was, is het verleidelijk te onderzoeken welke andere waardevolle voorwerpen nog meer in de ruime omgeving van de vindplaats tevoorschijn zijn gekomen. Bekend was al dat in het veen van de Peel praktisch geen oude voorwerpen zijn gevonden. In de venen in het noorden van het land en ook bijvoorbeeld in de aangrenzende venen in Duitsland zijn vanaf circa 1800 wel degelijk oude voorwerpen gevonden, zelfs een kilometers-lange houten brug over het veen, maar deze stamt al van voor de Romeinse tijd. Verder zogenaamde veen-lijken, overblijfselen van een walvis en van een paard; een bewijs dat een lichaam bewaard kan blijven als het direct na de dood in geschikte zuurstof-loze grond begraven is.

Als ander kostbaar voorwerp komt direct de zogenaamde **kantharos van Stevenweert** in zicht; wellicht het enige andere voorwerp van zilver uit de Romeinse tijd in de Nederlanden dat kan wedijveren met de Peelhelm.

55 Alle Nederlandse juristen kennen de term kantharos van Stevensweert als voorbeeld van 'dwaling'; hierover is elders zeer veel te vinden. Voordat de werkelijke waarde van deze drinkbeker bekend was, hebben zich andere duistere zaken voorgedaan, die de auteur nog eens met een kritische blik heeft bekeken.

60 Als de wetenschappelijke wereld rond 1950 de drinkbeker onder ogen krijgt, wordt onderzocht waar en wanneer deze gevonden is. Aangewezen worden door de zogenaamde vinder Borgers drie verschillende jaren voor de vondst en wel 1939, 1942 of 1943 en drie verschillende vindplaatsen in Stevensweert. Bij gebrek aan betere informatie is de drinkbeker toen de kantharos van Stevensweert genoemd, hoewel het volstrekt niet zeker is dat Stevensweert de echte vindplaats is.

65 Naar de mening van de auteur is dit juist zeer ongeloofwaardig, want als we duiken in de kranten met de beschrijving hoe in de Maas het grind gewonnen werd rond 1940, dan komen we al snel tot de conclusie dat door de zeef- en sorteer-proces in grootte van de stenen de drinkbeker er gehavend uit zou moeten hebben gezien, wellicht al veel eerder in zijn samenstellende delen zijn uiteengevallen en nooit meer als een geheel te tonen zijn geweest. Bovendien is er geen melding gemaakt door een bemanningslid van het baggerschip van Bongers dat hij het voorwerp ook heeft gezien. Tevens moet men weten dat er een controleur van Rijkswaterstaat meevoer, en deze zou een dergelijke vondst zeer zeker gemeld hebben.

70 In 2006 is van de hand van mevrouw Witteveen van het museum de Valkhof een boekje geschreven over de drinkbeker. Daarin noemt ze ook wel de tegenstrijdigheden en onduidelijkheden, maar kan verder geen andere versie benoemen dan die door Bongers is gegeven.

Zou er een verband kunnen zijn tussen de kantharos van Stevensweert en de vondst van een volledige officier-uitrusting?

80 Uit de gegevens verstrekt door een dienstbode bij A. Bos in Helenaveen weten we dat er een geheime bergplaats was in diens woning, waarin hij door hem verworven delen van de vondsten bewaarde. Ze heeft niet alles in detail gezien, maar heeft vooral gesproken over leren stukken, die hij inderdaad vlak na de vondst heeft verzameld, omdat de lokale schatzoekers daarvoor geen interesse toonden. Ook wordt elders

85 vermeld dat er een wijnvaatje met een kraantje en een mooi versierde drinkbeker, met een haak om aan het paardentuig te hangen, was gevonden en in bezit was van A. Bos. Deze voorwerpen hoorden ook bij de uitrusting van een Romeins soldaat en werden op reis door de soldaat meegevoerd.

90 Als we de verdwenen zilveren oren van de drinkbeker als haak zien, dan heeft de zoektocht hiernaar wel degelijk zin. Over de drinkbeker wordt geschreven dat die bij een belangrijk persoon van de Maatschappij Helenaveen in Loosdrecht op een jachtslot terecht gekomen zou zijn. Naspeuringen hiernaar geven geen duidelijke aanwijzing dienaangaande, maar we komen hieronder hier nog uitgebreid op terug. Het wijnvaatje met zilveren kraantje overigens zou al eerder verloren gegaan zijn.

De nalatenschap van Adrianus Bos

100 Waarschijnlijk wordt eind 1930 directeur Bos ernstig ziek, in ieder geval zodanig dat hij zijn dagelijkse werkzaamheden niet kan uitvoeren. In maart 1931 overlijdt hij, tamelijk onverwacht. Hij had al een groot stuk grond gekocht op de Belgenhoek in de provincie Limburg (direct ten zuiden van de autoweg A67), waar hij later een eigen huis hoopte te kunnen bouwen. Zie ook <http://www.belgenhoek.nl/> en <http://www.belgenhoek.nl/page2.html>. Enkele broers, verre familie via de tak van

105 Gilse van der Pals, hebben dit 19 ha grote natuurgebied nu in bezit. Want als A. Bos sterft, leeft alleen zijn schoonzus Bos-van Gilse-van der Pals nog. Zij maakt volgens overlevering het huis leeg en moet daarbij veel papieren verbrand hebben. Ze zal bij dit werk wel zijn bijgestaan door haar dochter Annie en haar man en haar ongetrouwde zoon Cor.

110 Op foto's van het interieur van de woning in Den Haag van mevrouw Bos-van Gilse van der Pals laten geen Romeinse voorwerpen zien, wat wel niet zo verwonderlijk is. Toch mogen we aannemen dat het gehele interieur van de GENA-villa in Helenaveen bij de schoonzus en/of de neef en nicht (met haar man) van A. Bos is terecht gekomen. Zoon Cor komt op zijn beurt in het huis in Den Haag wonen als zijn moeder overlijdt

115 in 1936. Neef Cor Bos was al zeer snel na het overlijden van zijn oom benoemd tot commissaris van de vennootschap.

Dochter Annie was dus getrouwd met Rutger W.C. Baron van Boetzelaer, en mocht zich dus Baronesse noemen. Het huwelijk was niet gelukkig, de baron zou meer interesse hebben in het geld dan in de persoon Annie Bos.

120 Al snel na het overlijden van haar moeder in 1936 scheidt Annie Bos van de baron. Deze hertrouwt al in 1938 met een Jordens en later trouwt Annie met een Groote; zij woonde nog lange tijd in Hilversum onder de naam J. Groote-Bos. Zij was intussen grootaandeelhouder van de Maatschappij Helenaveen en bleef dat haar gehele leven, met meer dan de helft van het aantal aandelen.

125 De erfenis kwam dus vrij tijdens het huwelijk van Annie Bos met R.W.C. van Boetzelaer die later in Laren woonde. Het is verleidelijk te denken dat het merendeel van de spullen van A. Bos in het huis van de baron en baronesse is terecht gekomen, dus ook de Romeinse voorwerpen uit de geheime kast. Als de drinkbeker zich daar bevond dan was het duidelijk afkomstig van de vondsten rondom de Peelhelm, en alleen daarom al uiterst waardevol. Daartegenover stond dan dat deze voorwerpen eigenlijk in een museum thuis horen en niet in een privé-verzameling, van wie praktisch niemand wist dat die bestond.

130 De dienstbode die ook in de Gena-villa woonde, schrijft zich eind juli 1931 uit de gemeente Deurne en verhuist naar Wassenaar. Daar werkt ze enige tijd als dienstbode, 135 maar ze komt later terug naar Helenaveen. Daar wordt ook een onechte zoon geboren, waarbij het woord onecht later is doorgestreept.

De voorwerpen kunnen dus het meest waarschijnlijk op drie plaatsen terecht zijn gekomen: bij de schoonzus Cornelia E.A. Bos-van Gilse van der Pals, haar zoon Cor Bos 140 en bij haar dochter Johanna van Boetzelaer-Bos met echtgenoot Rutger W.C. van Boetzelaer.

145 Waarschijnlijk had de moeder minder interesse in Romeinse antiquiteiten, de beide mannen hadden er wellicht wel belangstelling voor. Later wordt schoonzoon van Boetzelaer adjunct-conservator van het Gooisch Museum, en had dus zeker belangstelling voor kunstvoorwerpen. Na zijn scheiding van Johanna (=Annie) Bos, rond 1937, kunnen de voorwerpen ook op een vierde plaats terecht zijn gekomen. Als de schoonzus in 1936 sterft, verhuist zoon Cor naar haar woning in Den Haag, en in 1938 als van Boetzelaer hertrouwd is, hebben we weer drie mogelijke vindplaatsen.

150 Tezelfdertijd was een medewerker van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden dr. F.C. Bursch assistent van de directeur Holwerda.

De arrogantie van het museum blijkt wederom uit een stukje over opgravingen in de buurt van Vlodrop. Dat artikel van 28 oktober 1933 eindigt als volgt:

155 *Toen vóór een paar jaren op mijn herhaald verzoek Dr. Holwerda uit Leiden zijn assistent, den Heer Bursch, met eenige gravers naar hier zond om een gedeelte der Knippeheide te ontgraven waarin ondergeteekende vóór dien tijd reeds tal van urnen aan de oppervlakte had gebracht, en waar nu ook door den Heer Bursch weer 18 urnen werden gevonden, plus een stuk zwaard bij een Germaansche cultusplek, en ik later weer meer vindplaatsen ontdekte, heette het, dat men op deze exploitatie zou terugkomen.*

160 *Dit heele gebeuren werd in een verslag in de Publications jaarg. 1932 met de volgende paar woorden vermeld "Er werd daar (d.i. Vlodrop) een merkwaardig urnenveld ontgraven, op een terrein, waarvoor verlof was verkregen (d.w.z. van den eigenaar uit België) door de welwillendheid der H.H. van Cruchten en Linssen te Roermond"*

165 *(Van het feit, dat dit merkwaardig veld door ondergeteekende na veel zoeken was ontdekt, en dat het graven eerst geschiedde na mijn herhaalde correspond. met het Museum van Oudheden, werd met geen woord gerept.)*

170 *Dit alles nu resumeerende, doet het wel een beetje vreemd, pijnlijk zelfs aan, achteraf te moeten vernemen, dat er eens door een bevoegd persoon zou gezegd zijn: "in de omgeving van Vl. valt niets te leren". De lezer voelt hier zelf wel, hoe klinkklaar deze onwaarheid is.*

GERH. KR.

175 14 Dagen na het begin van de oorlog wordt deze Bursch benoemd tot hoofd van een commissie voor oudheidkundig bodemonderzoek. Er wordt direct gerept over Germaansche cultuur en men wil een inventarisatie maken per gemeente van vondsten die zich bij particulieren bevinden. En bovendien:

180 *Betreft het daarenboven unieke vondsten van waarlijk nationale beteekenis, dan zullen wij vanzelfsprekend moeite doen om deze voorwerpen een plaats te geven in het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden, eventueel door ruiling met andere museumstukken, maar de hoofdoorzaak waarom het ons te doen is, is een volledig overzicht te hebben van hetgeen de Nederlandsche bodem aan archaeologica heeft*

opgeleverd en nog zal opleveren.

185 Hoewel het met deze zaak niets te maken had, had het museum in Leiden in conservator
Bursch wel een meeloper voor de Duitse zaak in huis gehaald. In februari 1941 werd
hij al op de "zwarte lijst van de universiteitswereld" geplaatst en na de oorlog werd
hij als hoogleraar geschorst. Hij was nl. tot hoogleraar benoemd van de universiteit
van Amsterdam en had o.a. in Oekraïne in 1943 opgravingen verricht.

190 Bij de erven van Adrianus Bos moet het bovenstaande over het melden voor
inventarisatie van antieke voorwerpen bekend zijn geweest. Waarschijnlijk was dat de
reden om zich te 'ontdoen' van de voorwerpen. Zij konden weten, zij wisten praktisch
zeker dat de voorwerpen afkomstig waren van de uitrusting die gevonden was in 1910 in
Helenaveen en dus behoorde tot de *unieke vondsten van waarlijk nationale beteekenis.*
195 In de grote rivieren werden nu en dan antieke voorwerpen gevonden en blijkbaar heeft
de eigenaar van de drinkbeker, waarschijnlijk R.W.C. van Boetzelaer, gemeend te doen
voorkomen alsof de beker zo ook in de Maas is gevonden, bij de grindwinning,
bijvoorbeeld in Stevensweert. Daarbij werd echter voorbij gegaan aan een nauwkeurige
bestudering van de werkwijze bij de grindwinning: er kwam zoveel kracht vrij bij het
200 baggeren en het sorteren naar grootte in draaiende trommels dat een teer voorwerp als
de kantharos er nooit ongeschonden uitgekomen kon zijn.

De auteur meent te kunnen concluderen dat op een of andere manier de eigenaar in
contact is gekomen met Jaak Bongers die de drinkbeker na vele jaren zou moeten
presenteren als een vondst uit de Maas. Dit natuurlijk tegen een fikse vergoeding en
plicht tot strikte geheimhouding. Daarmee was ook de eer van de familie gered, in die
205 zin dat de naam van Boetzelaer en Bos nooit in het nieuws zou komen als 'heler' van
de drinkbeker.

Het vervolg van deze zogenaamde vondst van de kantharos, nl. het ingewikkelde spel
van overdracht van de beker in een familie en in het bijzonder de jarenlange
rechtspraak over het eigendomsrecht ervan, hadden de erfgenaam van Bos en de nieuwe
210 eigenaar Bongers nooit zelf kunnen bedenken. Voor hen was de waarde vanaf het
allereerste begin wel duidelijk.

Resumerend:

- 215 - De zogenaamde Peelhelm was maar een deel van een officier-uitrusting van een
cavalerie-officier uit het Romeinse leger in het begin van de vierde eeuw.
- Na een kort onderzoek na de vondst werd de grote waarde ervan ingezien en met
financieel power-play van het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden aangekocht. Evelein
schrijft over de helm en de aanwezige vondsten een wetenschappelijk verslag dat een
220 half jaar na verwerving door het museum uitkomt. Al direct is het een van de
topstukken van het museum.
- Dat er aanmerkelijk meer vondsten zijn gedaan dan die welke na enkele maanden in
het museum terecht zijn gekomen, is zeker. Het museum koopt nog enkele voorwerpen
aan, de directeur Bos van de N.V. Maatschappij Helenaveen meldt dit nog uitdrukkelijk
in een lange brief. Ook de allereerste schriftelijke melding van dominee de Jong,
225 twee dagen na de eerste vondst, geeft een omschrijving die niet overeenkomt met de
voorwerpen die nu in het museum te vinden zijn.
- Blijkbaar waren de functionarissen onmachtig en ook ongeïnteresseerd om serieus op
zoek te gaan naar bijvoorbeeld de ontbrekende wangklep. Zij probeerden dat wel via de
burgemeester van Deurne, maar een dergelijke voorzichtige en halfslachtige aanpak had
230 geen succes.
- Als directeur Bos in 1931 overlijdt gaan zijn bezittingen naar zijn nog levende
schoonzus en/of haar kinderen. Als de schoonzus zelf overlijdt in 1936 dan komen de
die bezittingen definitief in handen van haar vrijgezellen zoon en/of haar dochter en
haar man.
- 235 - Deze laatste scheiden dan al zeer snel. De zoon trekt in het huis van zijn moeder.
De Romeinse voorwerpen zouden best bij de nu ex-schoonzoon van Boetzelaer terecht
zijn gekomen.
- Hoe dan ook, direct na het begin van de bezetting komt er druk om antiquiteiten aan
te melden en te laten registreren en fotograferen. Topstukken horen eigenlijk in een
240 museum. Hierbij wordt uitdrukkelijk gewezen op het Rijksmuseum van Oudheden in
Leiden; dat is de meest geschikte plaats daarvoor.
- Niet iedereen was gediend van de bemoeizucht van "Leiden". Wellicht is dat de reden
dat de eigenaar van de kantharos van Stevensweert - toen nog gewoon een mooi bewerkte
zilveren drinkbeker - af wilde.
- 245 - Op welke manier dat dan moest gebeuren? Waarschijnlijk heeft men zich laten
inspireren door soortgelijke gebeurtenissen in het recente verleden. Waarschijnlijk
heeft men de zogenaamde vinder Bongers zover gekregen dat hij - tegen betaling -

250 voordeed alsof hij de vinder was op een baggermolen bij Stevensweert. Stevensweert was als vindplaats van fossielen, menselijke resten, aardewerk en wapenen al eerder in het nieuws geweest.

- Een vriendelijkere uitleg kan zijn dat de bezitter van de drinkbeker beducht was dat die door de bezetter kon worden geconfisqueerd en dat hij dat wilde verhinderen door de beker af te staan aan een niet-te-verdenken persoon. Hiertegen spreekt dat hij na de oorlog de drinkbeker niet heeft terug gevraagd.

255 - Het is in het geheel niet zeker dat in de vierde eeuw de Maas stroomde waar nu Stevensweert ligt. Meer oostelijk ligt de Oude Maas.

- Ondanks de vele onduidelijkheden en de hele nasleep van het juridisch eigendom, heeft men met Bongers' verhaal genoeg genomen, en kon veel later het Museum Kam in Nijmegen zich eigenaar noemen van de kantharos 'van Stevensweert'.

260 - Beide voorwerpen zijn van verguld zilver, fijn versierd. Een materiaal-vergelijking zou zeer misschien iets meer duidelijkheid kunnen verschaffen over eventuele 'verwantschap'. De kantharos heeft een dergelijk onderzoek al meegemaakt. Overigens kunnen de uiterlijke kenmerken ook goed zonder veel moeite vergeleken worden.

265 **Is de kantharos van Stevensweert een deel van de officier-uitrusting?**

Deze vraag lijkt waarschijnlijk dwaas, maar de auteur heeft redenen te geloven dat dat wel eens het geval zou kunnen zijn.

270 De kantharos is in het geheel niet in Stevensweert gevonden, want er zijn genoeg aanwijzingen dat over de exacte vindplaats en zelfs het vind-jaar door de zogenaamde vinder elke keer weer gelogen is. Wat daarvoor de reden zou kunnen zijn, lijkt onduidelijk.

De auteur meent dat de drinkbeker aan de zogenaamde vinder is overhandigd, met het verzoek over enige tijd het bestaan van de beker te openbaren, met een daarbij

275 gefingeerde vindplaats en vind-jaar.

De zogenaamde vinder kon dit verhaal echter niet consequent volhouden, bijvoorbeeld omdat de gehele zaak niet goed genoeg was doorgesproken. Daarbij heeft men vergeten - of is juist de gebeurtenis de aanleiding geweest tot deze cover-up - dat de talloze overstromingen van de Maas de beker erg geschadigd zouden moeten hebben. Juist in

280 januari en februari 1926 was geheel West-Europa in de ban van hoogwater van de rivieren. Ook Stevensweert was daarvan slachtoffer: er wordt gemeld dat de Maas daar tussen 4 en 5 km breed was geworden! Onder deze omstandigheden zou een tere constructie als de drinkbeker tenminste in stukken zijn gevallen, en waarschijnlijk meegevoerd naar zee, waardoor de kantharos definitief verloren was gegaan.

285 Neen, als de drinkbeker netjes in het veen was opgeborgen dan zou hij na vele eeuwen in praktisch onbeschadigde toestand zijn teruggevonden.

Vindplaats van de kantharos van Stevensweert

Om maar met de deur in huis te vallen:

290 Over de vindplaats en de omstandigheden van de kantharos zijn veel twijfels. A.M. Gerhartl-Witteveen schrijft in haar publicatie van 2006:

p. 48 [...] *vervaardiging en levensloop van de beker.*

Wat dit laatste betreft is het opvallend dat zowel op de binnen- als de

295 *buitenkant geen beschadigingen zijn aangetroffen die het gevolg zouden kunnen zijn van verplaatsingen in stromend water, waarbij onvermijdelijk deuken en krassen zouden zijn ontstaan door het stoten tegen grind en dergelijke. Het is daarom naar onze mening weinig aannemelijk dat de vinder, J. Bongers, de kantharos tussen stenen langs de Maas heeft aangetroffen, zoals hij later heeft beweerd. Het verhaal van zijn zwager, dat Bongers de kantharos op de baggermolen heeft gevonden*

300 *in enkele kluiten klei, is aannemelijker omdat de kleilaag waarin de kantharos zich op de rivierbodem bevond deze eeuwenlang heeft beschermd, totdat de baggermolen de rust verstoort.*

[p. 19] *En het jaar 1939 is in 1966 uit de mond van Bongers opgetekend, toen de*

305 *kantharos tijdelijk naar Stevensweert was teruggekeerd ter gelegenheid van het 700-jarig bestaan van de parochie Stevensweert. Bongers heeft toen bovendien verteld dat hij de beker niet op de baggermolen had gevonden, maar bij het jagen had zien liggen op een strook kiezel langs de Maas. Op een kaart had hij een vindplaats aangewezen op de westelijke over van de rivier, tegenover Stevensweert, op Belgisch grondgebied dus!*

310 *Bongers overleed in 1969 en nam de waarheid mee in 't graf.*

16 oktober 1951 [...] *De kantharos in kwestie werd in 1942, dus tijdens de*

315 bezetting, gevonden te Stevensweert op ongeveer achttien kilometer van Roermond in de diepe grindbanken van de Maas. De vinder zag in het met leem overdekte en grauwoestige voorwerp niet veel bijzonders. Hij schonk het aan een particulier liefhebber van oudheden, die het onopgemerkt, dus veilig bewaarde zonder precies te vermoeden, wat het was. In 1949 liet hij de stof, waaruit de beker gemaakt was, deskundig toetsen.

320 24 oktober 1952 De beker werd in 1942 door de Stevensweertenaar J. Bongers gevonden op een hoop grind gelegen op een terrein op de Koeweide te Stevensweert het waren twee in elkaar passende delen die geheel overklonterd waren door klei. Deze had zich als een huls op de buitenwand vastgezet. Hier en daar was deze huls afgebrokkeld en werd de blinkende ondergrond zichtbaar. Hij nam de beker mee naar huis, maakte hem schoon en zette hem op een commode in de huiskamer.

325 De zogenaamde vinder Jaak Bongers noemt maar liefst 3 verschillende vindplaatsen. Op een kaartje staat aangegeven op de Nederlandse oever, recht tegenover de plek waar de Belgisch-Nederlandse grens haaks op de Maas staat, vlakbij grenspaal 126. Deze grenspaal was trouwens al lang verdwenen. De tweede is ergens op de Belgische oever. 330 De derde op de Koeweide, die destijds noordelijker lag op de noordelijke (westelijke) oever richting Maasbracht.

In coördinaten: [5,8570 en 51,1440], onbekend, [5,8740 en 51,1490]. Wellicht is de Koeweide hier op de kaart niet het bedoelde, want er zou ook nog een Stevensweeterkoeweide of Stevenweertsche koeweide bestaan, maar dat maakt de zaak 335 niet wezenlijk anders.

Op 14 mei 1966 heeft de directeur van het Rijksmuseum Kam onder toezicht van burgemeester J. Kelleners, een gesprek gehad met de vermeende vinder. Waarschijnlijk is er geen proces-verbaal gemaakt van dit gesprek. Maar duidelijkheid heeft het niet gebracht over omstandigheden, plaats en tijd van de vondst.

340 Het museum het Valkhof houdt dus maar vast aan de lezing van de baggermachine. Wat dat betreft stuiten we dan op een eigenaardigheid: aannemende dat er meerdere personen op een baggervaartuig werken, zouden deze achteraf het verhaal van Bongers hebben kunnen ondersteunen, maar hiernaar is klaarblijkelijk nooit gevraagd.

345 De zogenaamde vinder Bongers

Al vermeld is het feit dat de zogenaamde vinder verschillende versies van de vondst heeft gedaan.

Als we de baggerindustrie bestuderen, dan werd in 1939 bijna zeker nog niet veel grind in Stevensweert opgehaald, waarschijnlijk pas vanaf de tweede helft van 1941. 350 De bemanning bestaat vooral uit Sliedrechtenaren, aangevuld met lokaal personeel die er werkten als dekknecht, bakkenschippers en walknechts. Als Bongers de drinkbeker bij die werkzaamheden gevonden zou hebben, en direct schoongemaakt zou hebben, dan hebben anderen dat ongetwijfeld gezien. Hij zal ook niet een schoongemaakte beker in zijn jas stoppen; het is juist een voorwerp om mee te pronken. Indien er anderen op 355 de een of andere manier bij betrokken waren dan hadden deze personen zich ongetwijfeld gemeld in de jaren vijftig toen er zoveel ophef was over de beker die toen de kantharos van Stevensweert werd genoemd! Collega's of ex-collega's zouden in die periode Bongers en waarschijnlijk ook de pers benaderd hebben om hun werkzaamheden uit te leggen en de rol van Bongers te benoemen. Dat alles is niet 360 gebeurd.

De baggermachine haalt met emmers zand en grind uit de bodem. Deze emmers hebben een volume van tot wel een halve kubieke meter. Dan wordt de last uitgestort en komt in een reeks trommels en zeven terecht en zo wordt het grind in vier soorten gescheiden. Het zand wordt ook verzameld en het water teruggevoerd in de rivier.

365 De massa van het grind in de draaiende molen moet vele honderden kg zijn. Een teer, zilveren voorwerp wordt hierin vermorzeld. De delen komen zeker los van elkaar en dan is niet te verwachten dat een drinkbeker uit één stuk eruit gehaald kan worden. Als de drinkbeker met klei en zand in de molens en zeven terecht is gekomen dan kan de beker nooit zo ongeschonden tevoorschijn zijn gekomen.

370 Waarschijnlijk zou de drinkbeker in zijn geheel niet door de zeven komen, want de grootste zeef heeft gaten van 10 cm, maar de losse delen zouden verspreid zijn over de gesorteerde keien.

Bovendien was er voortdurend controle door een controleur van Rijkswaterstaat, zoals we lezen in de krant van 21 april 1933:

375 *In de ruimten onder het dek, aan weerkanten van de geul voor den emmerketting, bevinden zich ruime verblijven voor machinist, molenbaas en dekpersoneel, en voor den controleur van rijkswaterstaat, die steeds aan boord moet zijn ter controle*

van de opgehaalde hoeveelheid specie.

380 Het bovenstaande en de minstens drie verschillende versies die Bongers heeft gegeven kan maar tot een enkele conclusie leiden: de drinkbeker is NIET in de Maas gevonden. Het is ook zeer merkwaardig dat hij de beker zonder tegenprestatie aan een zwager geeft en niet tijdens de ophef zich erin mengt. Hij is de aangewezen persoon om de precieze uitleg te kunnen geven, maar hij heeft dat uitdrukkelijk niet gedaan. Bij een soort ondervraging in 1966 levert hij weer een andere versie als daarvoor. Als 385 vind-jaar wordt opgegeven 1939, 1942 of 1943. Als je de datum dan niet ergens noteert, dan weet je wel of het voor of na het begin van de inval van de Duitsers was geweest.

Elders wordt gemeld dat de kiezels in de grindwinninggebieden zo dicht op elkaar gedrukt is dat de drinkbeker volledig verpletterd zou zijn geweest. 390 Het waarom van zijn leugens en stilzwijgen kan niet anders zijn dat hij op de een of andere manier is omgekocht om een valse verklaring over de vondst van de beker te doen en deze zo uit te dragen.

De voorganger van Museum het Valkhof

395 Het museum G.M. Kam in Nijmegen heeft geen goede hand gehad bij de verwerving van topstukken. Enkele topstukken zijn op wel zeer discutabele gronden na de Tweede Wereldoorlog verworven:

Begin april 1956 was er veel te doen over de exacte vindplaats van het Trajanusbeeldje. Een jaar later had het museum het beeld nog in bezit. 400 Baggeraars in Xanten zouden de Kop van Trajanus verdonkeremaand hebben en daarna naar Nijmegen gesmokkeld en verkocht hebben aan een antiquair. Ook de Phrygische Ganymedes (puer pileatus) is op twijfelachtige gronden aangekocht.

Oudheidkundig onderzoek tijdens de bezetting

405 Op 31 juli 1940 verschijnt de volgende mededeling in de kranten:

31 juli 1940 **MEDEWERKING VAN HET PUBLIEK GEVRAAGD.**

Bij beschikking van den secretaris-generaal, waarnemend hoofd van het departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is d.d. 24 Mei j.l. ingesteld een commissie voor het oudheidkundig bodemonderzoek in Nederland, terwijl tegelijkertijd werd ingesteld 410 een rijksbureau voor het oudheidkundig bodemonderzoek, tot welks directeur werd benoemd dr. F. C. Bursch, conservator aan het rijksmuseum van oudheden te Leiden, als voorzitter der commissie voornoemd treedt op prof. dr. N. J. Krom, hoogleraar aan de Leidsche Universiteit.

In tegenwoordigheid van dr. W. D. van Wijngaarden, directeur van het museum van 415 oudheden en lid der commissie, hebben wij dezer dagen een onderhoud met deze heeren gehad, waarin zij ons doel en werkwijze der commissie en van het bureau nader hebben uiteengezet. Het gelijktijdig afgekondigde wetje, aldus dr. Bursch, bedoelt in de eerste plaats een verbod te zijn voor onbevoegden om opgravingen te verrichten en heeft ongeveer dezelfde strekking als de wet voor de monumentenzorg. De voorwerpen, 420 welke in Nederlandschen bodem worden gevonden, zijn voor de bestudeering van de oudste geschiedenis van ons land van evenveel belang als de archiefstukken uit den lateren tijd en hebben derhalve recht op dezelfde behandeling. De eerste taak, welke de commissie zich ten doel stelde, was om na te gaan welke instellingen in ons land bevoegd zijn tot het verrichten van wetenschappelijk bodemonderzoek om vervolgens te 425 komen tot coördinatie op dit gebied. Weliswaar werd tot dusverre in die richting ook wel gewerkt door de gewestelijke en plaatselijke musea, maar zonder samenhang. Momenteel zijn daartoe gerechtigd het rijksmuseum te Leiden en 't biologisch-

archaeologisch instituut te Groningen voor het geheele land en het rijksmuseum G. M. Kam te Nijmegen voor die omgeving, althans zolang dit museum onder leiding staat van 430 dr. J. H. Holwerda, den vroegeren directeur van het Leidsche museum. Alle locale musea en provinciale genootschappen zullen erkenning moeten aanvragen voor het verrichten van opgravingen, welke erkenning alleen wordt verleend nadat de rijkscommissie daarover haar advies heeft uitgebracht.

Het rijksbureau is thans bezig een lijst samen te stellen van alle terreinen in ons 435 land, welke in oudheidkundig opzicht van belang zijn, opdat bijtijds maatregelen kunnen worden genomen, wanneer het incultuur brengen van deze gronden de daarin verborgen archiefstukken dreigt verloren te doen gaan. Met behulp van deze lijst zal het in de toekomst mogelijk zijn dergelijke terreinen te beschermen. Blijkt dit niet mogelijk, dan streeft het bureau ernaar de bij ontginning te vinden resten met alle 440 zorgen te omringen en voor het nageslacht te bewaren. Voorts ligt het in de bedoeling ook eventuele vroegere vondsten te inventariseeren, welke zich in de locale musea bevinden of waarover in de litteratuur van de laatste decennia is geschreven, zoodat

het bureau te allen tijde kan nagaan, waar zich een bepaalde oudheidkundige vondst bevindt.

445 Daarnaast geven typische, oude namen van grondstukken vaak aanwijzingen, dat er overblijfselen uit het verleden te vinden zijn zoodat het aanbeveling verdient ook daarvan een lijst aan te leggen.

450 Tenslotte zijn er in bijna elke plaats wel enkele voorwerpen in particulier bezit, zooals steenen bijlen, pijlspitsen, e.d., die eveneens in teekening en foto vastgelegd dienen te worden.

455 Deze omvangrijke inventarisatie, aldus dr. Bursch, kan niet tot stand komen zonder de medewerking van het groote publiek. Wij moeten overal over het geheele land verspreid onze vrijwillige medewerkers hebben, die ons van het bestaan der hierboven bedoelde terreinen in kennis stellen en ons inlichten over de in hun omgeving zich bevindende oudheidkundige vondsten. Het liefst hadden wij in elke gemeente zoo'n medewerker, het is best mogelijk, dat ons dan de vondst van de zooveel-duizendste Germaansche urne wordt gerapporteerd, maar per slot van rekening kan ook die weer aanwijzingen geven over de verbreiding der Germaansche cultuur, enz.

460 Binnenkort zal hiervoor de medewerking van alle burgemeesters in Nederland worden ingeroepen.

Maar daarmee zijn wij er niet, al kunnen zij ons grootelijks van dienst zijn. Wat wij noodig hebben, zijn medewerkers uit het volk zelf, die ons regelmatig op de hoogte houden, wanneer zich in hun gemeente iets bijzonders op oudheidkundig gebied voordoet. Begrijpt u mij goed: het is allermintst onze bedoeling om eventueele

465 vondsten voor ons museum te winnen; integendeel de verspreiding van materiaal over de bestaande oudheidkamers, gewestelijke en locale musea kan de aantrekkelijkheid [verbeterd!] ervan slechts verhoogen en evenmin willen wij, dat de rechtmatige eigenares ons hun bezit afstaan.

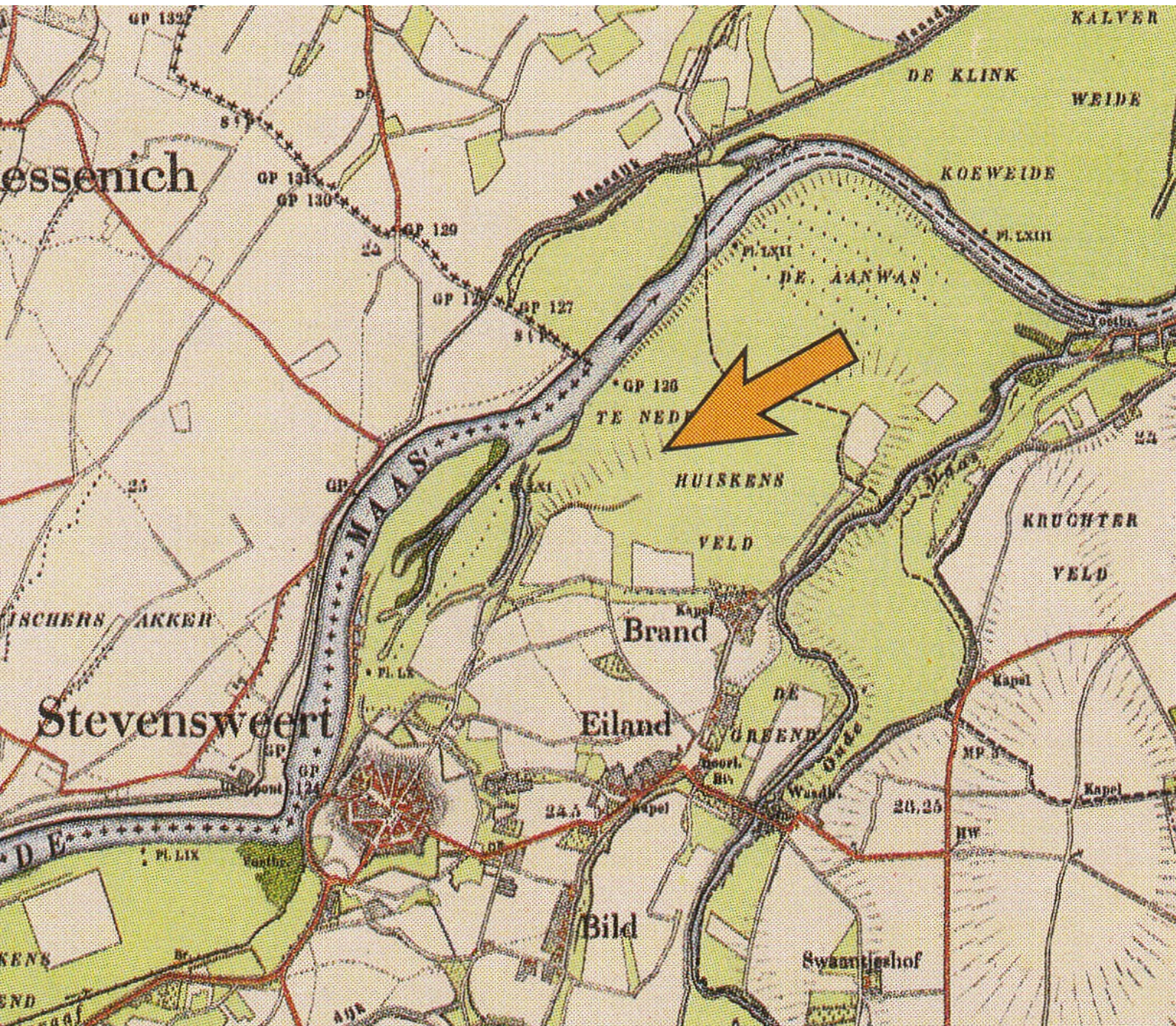
470 Natuurlijk, het liefst zien wij deze voorwerpen geplaatst in een museum, omdat wij daar de grootste waarborgen hebben, dat de deskundig bewaard zullen blijven, maar deze overname zal alleen mogelijk zijn met volledige instemming van den eigenaar en tegen een billijke vergoeding.

475 Betreft het daarenboven unieke vondsten van waarlijk nationale beteekenis, dan zullen wij vanzelfsprekend moeite doen om deze voorwerpen een plaats te geven in het rijksmuseum van oudheden te Leiden, eventueel door ruiling met andere museumstukken, maar de hoofdzaak waarom het ons te doen is, is een volledig overzicht te hebben van hetgeen de Nederlandsche bodem aan archaeologica heeft opgeleverd en nog zal opleveren.

480 Het is de bedoeling dat vondstmeldingen in de drie noordelijke provinciën worden gericht tot prof. dr. A. E. van Giffen te Groningen en voor de rest van het land tot dr. F. C. Bursch, directeur van het rijksbureau voor het oudheidkundig bodemonderzoek, Rapenburg, 28, Leiden.

485 Deze brief legt een grote druk op personen die archeologische vondsten in huis hebben en al zeker als *het unieke vondsten van waarlijk nationale beteekenis* zijn. De kantharos van Stevensweert hoort hier zeker toe!

Hoe past de drinkbeker in het geheel van de vondst?

490 De helm was zó kostbaar dat het verlies ervan voor de eigenaar een enorme strop zou
zijn. Als je de sierhelm met andere voorwerpen verstopt dan doe je dat opzettelijk.
De waarde van de karanthos was - gegeven de hoeveelheid zilver - nog veel hoger. Dus
gezien vanuit het gezichtspunt van degene die alle voorwerpen in het veen verstopt,
is het verlies wel groter, maar kon hij dat verlies gemakkelijk dragen. Ieder ander
495 zou bij onopzettelijk verlies van een dergelijk voorwerp alle moeite doen het terug
te krijgen.

Je zou een vergelijking kunnen maken met een graf dat naast het lijk wordt gevuld met
attributen die betrekking hebben op de overledene, en levensmiddelen voor in het
hiernamaals. Je doet dat in de hoop dat het graf niet geplunderd wordt. Daartegen
500 probeer je dan maatregelen te nemen.

Met dergelijke gedachten zou de kantharos wel degelijk een deel van de Man en paard-
uitrusting die in het veen bij Helenaveen terecht is gekomen.

505 Kluijtmans schrijft: Een zilveren beker is ook nog gevonden, voorzien van een haakje
om hem aan het getuig te hangen.

De kantharos voldoet overduidelijk aan de beschrijving van de eerste woorden, met het

haakje kan één van de oren zijn bedoeld. Deze zijn niet teruggevonden, terwijl ze volgens de geleerden wel degelijk aan de beker hoorden. Kluijtmans schijnt te suggereren dat de drinkbeker, net als het door hem vermelde mooi klein wijnvaatje, met een paar liter inhoud, in 1911 gevonden zijn.

Al met al voldoende aanleiding om het vermoeden uit te spreken dat directeur Bos van de N.V. Maatschappij deze voorwerpen in 1911 in bezit had.

Op de conferentie van 23 juni 1910 is tussen de belanghebbenden een zeer duidelijke afspraak gemaakt over de nog-niet beschreven en nog te vinden voorwerpen.

Adrianus Bos was de aangewezen persoon om deze voorwerpen te verwerven. De Maatschappij Helenaveen voerde een nauwkeurige boekhouding, maar directeur Bos kocht de voorwerpen persoonlijk op en hield die dus uit de boeken van de vennootschap. Deze voorwerpen werden zodoende in de directeurswoning bewaard, maar zo dat slechts weinigen het te zien kregen, en dan nog alleen getoond door de directeur zelf.

Een inventarisatie van personen die tijdens het leven van de directeur de Romeinse voorwerpen gezien kunnen hebben, heb ik ook gemaakt. Het betreft hier natuurlijk vooral de dienstboden. Jootje, of Johanna, van de Bovenkamp kwam uit Helenaveen en was in de nadagen van Bos (vanaf circa 1925) dienstbode. Van haar is het verhaal, overgeleverd door Kluijtmans, dat de directeur haar op een gegeven moment de inhoud van de kast heeft laten zien. Vooral de grote leren voorwerpen zijn haar toen opgevallen. Ze zal wel niet in de gelegenheid zijn geweest alles goed te bekijken, laat staan alles op te schrijven, als ze er al interesse in zou hebben.

Anderen die de vondst wellicht gezien hebben zijn de commissarissen van de vennootschap, en dat gedurende bijna 25 jaar. Deze personen waren in het algemeen maatschappelijk gezien zeer geslaagde figuren, zoals de directeur van de Staatsspoorwegen. Zij kwamen minstens één maal per jaar naar Helenaveen voor een vergadering, die anders meestal elders gehouden werd. Op 1 juli 1910 was er een dergelijke vergadering in de villa van de directeur, dit was dus ruim 2 weken na de vondst, maar in de notulen van de bijeenkomst wordt er geen melding van gemaakt, terwijl de vondst al duidelijk in de kranten was beschreven en maar op ongeveer 2 km afstand was gedaan.

Twijfels over de herkomst van de kantharos

Rijksmuseum Kam heeft vanaf het allereerste begin getwijfeld aan het verhaal van de vermeende vinder Bongers. Hierboven is dat al verschillende malen geschreven. Dat betreft dan de oorlogsjaren en die tot circa 1950. De juridische nasleep levert nog meer informatie.

Zo lezen we in

[1998] Het geheim van de smid door mr. W.M.J. Bekkers: [...]

Niet alleen bestaan over de herkomst en de leeftijd van de Kantharos verschillende theorieën. Dat geldt ook voor het jaar, de plaats en de omstandigheden waaronder de beker is gevonden. In de juridische literatuur en de jurisprudentie worden genoemd 1942 en 1943, terwijl Swinkels uitgaat van 1939. Hij weet dat op verzoek van drs. A.V.M. Hubrecht, directeur van het (toen nog) Rijksmuseum Kam van 1964 tot 1978, de burgemeester en pastoor van Stevensweert in november 1966 hebben gesproken met de vinder van de Kantharos, J. Bongers te Echt. Bongers vertelde toen dat hij de Kantharos had gevonden in januari of februari 1939 tijdens het jagen. Op een kaart gaf hij aan waar hij de beker had gevonden. Dat zou op Belgisch grondgebied zijn geweest, aan de westzijde van de Maas. Eerder had Bongers, volgens Swinkels, andere vindplaatsen opgegeven. De burgemeester heeft over dit gesprek aan Hubrecht op 14 november 1966 onder meer geschreven: '... ik geloof de heer Bongers niet of beter gezegd: hij liegt. Hij heeft reeds drie verschillende vindplaatsen van de Kantharos opgegeven. Welke is de juiste? Ik weet het niet'(7).

7. De door Bongers in 1966 opgegeven vindplaats heeft Hubrecht niet gepubliceerd, wel het jaar 1939 als datum van de vondst (A.V.M. Hubrecht, De Kantharos van Stevensweert, in *Numaga* 13 (1966) 243-251, met foto van de heer Bongers op p. 250).

Museum Kam en de opvolger Museum Het Valkhof hebben ook getwijfeld aan de herkomst van de drinkbeker, maar net als de juridische kant was voor het museum het bezit van belang, niet de herkomst. Toch vinden we in publicaties van het museum hierover verschillende opmerkingen.

[2006] Als Bongers de kantharos inderdaad in 1943 op de baggermolen heeft opgeraapt, heeft hij die vervolgens mee naar huis genomen en niet aangegeven. Volgens de baggervergunning moesten namelijk oudheidkundige vondsten worden gemeld en afgestaan aan het rijk. Dan ligt het ook voor de hand dat Bongers al snel heeft

geprobeerd zijn vondst te gelde te maken.

[elders 2006] Bij de voorbereiding van dit artikel hebben we de kantharos meermaals intensief bestudeerd en daarbij bijzonder gelet op aanwijzingen voor de vervaardiging en levensloop van de beker.

Wat dit laatste betreft is het opvallend dat zowel op de binnen- als de buitenbeker geen beschadigingen werden aangetroffen die het gevolg zouden kunnen zijn van verplaatsingen in stromend water, waarbij onvermijdelijk deuken en krassen zouden zijn ontstaan door het stoten tegen grind en dergelijke. Het is daarom naar onze mening weinig aannemelijk dat de vinder, J. Bongers, de kantharos tussen stenen langs de Maas heeft aangetroffen, zoals hij later heeft beweerd. Het verhaal van zijn zwager, dat Bongers de kantharos op de baggermolen heeft gevonden in enkele kluiten klei, is aannemelijker omdat de kleilaag waarin de kantharos zich op de rivierbodem bevond deze eeuwenlang heeft beschermd, totdat de baggermolen de rust verstoorde (zie p.18).

[1972] De vondst bleef destijds vrijwel onopgemerkt: door J. Bongers werd de beker - in twee delen - tussen de stenen aan de Maas gevonden, de klei werd er afgewassen en hij werd mee naar huis genomen.

Documenten over de familie Bongers en over het baggerbedrijf

19 december 1934 **DROEVIG ONGELUK OP DE MAAS TE STEVENSWEERT**

Vier personen te water geraakt. Eén dezer verdronk.

Dinsdagvoormiddag tegen tien uur heeft op de Maas onder de gemeente STEVENSWEERT een droevig ongeluk plaats gevonden.

Aldaar oefent de firma van Hasselt uit Nijmegen reeds enkele jaren het baggerbedrijf uit. Zondag was er een sleepboot aangekomen om de baggermachine, welke herstellingen moest ondergaan, weg te sleepen.

Dinsdag zou zulks plaats vinden en tegen tien uur hadden een viertal opvarenden van de boot in een roeiboortje plaats genomen en voeren vanaf de baggermachine naar den oever om de tros los te maken. Zij gleden langs de kabel. Daarbij hebben ze wellicht op een bepaald oogenblik aan één zijde in het bootje gestaan, met het gevolg, dat dit water schepte en omsloeg, zoodat alle vier in het water vielen.

De sleepboot, die bij de baggermachine lag, voer snel naar de plaats van het ongeluk, halverwege den oever, en wist twee hunner te redden; de derde had door te zwemmen den oever weten te bereiken. De vierde is jammerlijk verdronken, ondanks nog getracht werd hem te redden. Zijn lijk is nog niet gevonden.

Het slachtoffer is gehuwd en 37 jaar oud, en heet H. Peperkamp uit Doornenburg, gemeente Bemmel in Gelderland.

4 augustus 1945 **De grintbaggeraars**

DE VRIJE STEM, het orgaan van de G.O.I.W. bevat een gedegen artikel over de samenwerking in de oorlogsjaren van de Grintbaggeraars ten bate van het bouwen van de Atlanticwal.

Uit dit artikel nemen wij enige cijfers over om onze lezers de kwestie duidelijk te maken.

De fa. Paes te Nijmegen produceerde in 1939 209.349 ton ... in 8 maanden van 1944 537.960 ton.

De fa. van Hasselt te Lent produceerde in 1939 270.634 ton en in 1943: 915.212 ton.

De N.V. Grint Mij te Arnhem steeg van 184.291 ton in 1939 tot 483.938 ton in 1943.

Voor de N.V. van Roosmalen Transp. en Handelsmij te Maastricht waren deze cijfers: 108.905 ton en 210.851 ton.

De fa. Hovestad en Dekker te Roermond begon er in de oorlogsjaren mee en produceerde in 1943 reeds 211.421 ton.

De Ballastmij de Merwede te Rotterdam produceerde in 1940 225.526 ton en in 1943: 235.205 ton.

Over al deze firma's zijn bij de Mil. Commissaris de officiële klachten ingediend. En nu vervolgt de Vrije Stem:

Alle in Nederland geproduceerde grint werd doorverkocht door de N. V.

grintverkoopkantoor te Nijmegen. Directeur dezer N.V. was de Hr. Mr. Zuidema. Genoemd kantoor heeft de distributie van grint gedurende dit tijdperk geleverd en heeft o.a. in een schrijven aan de aangesloten producenten aangemaand de productie op te voeren. Wij verzochten sluiting van dit verkoopkantoor en inbeslagname van de administratie. Dit is geschied.

De Duitse firma "Niba" voerde haar productie op van 350.685 ton in 1938 tot 1.522.949 ton 1943. Deze firma heeft echter twee Nederlandse directeuren n.l. de heren Müller en van Sprang. Ook dit is zelfs nog met een grote dosis lankmoedigheid te verdragen.

Dat de Heer Müller echter benoemd is tot lid van het tribunaal te Nijmegen doet ons "enigszins vreemd aan".

640 Dat de heer Wagemaker als Directeur van het Grint Verkoop Kantoor meende de Duitse Wehrmacht hulp te moeten bieden kan liggen aan zijn wel zeer "zakelijke" opvattingen Dat hij echter benoemd werd tot beheerder over Nat. Soc. vermogen doet ons alweer "enigszins vreemd aan".

645 En de heer van Roosmalen, die zijn productie ongeveer verdubbelde, werd belast met het lichten van de door de Duitsers tot zinken gebrachte schepen in de haven van Maasbracht. Tot grote ergernis van de honderden schippers.

16 juni 1964 Aanleg gegund [...]

Van Hasselt Gendt (Gld.) 5, 5, 2, en 1 cent

650 Niet geaccepteerd werden de inschrijvingen van {...] en van de Niba

3 april 2013 Jacobus Antonius Bongers was getrouwd met Hubertina Cornelia van der Riet (gehucht Diepstraat?). Het echtpaar woonde te Echt op de Maasbrachterweg 100. Enkele dagen voor 1 februari 1937 werd Theodorus Lucienne geboren. Deze Theo is overleden.

655 Enkele dagen voor 8 maart 1943 werd Helena Henrica Johanna geboren.

Een (andere) zoon (van 77 of 78 jaar)

Een zoon en een dochter zouden nu in Zuid-Afrika wonen. Jan Bongers zou in Roermond wonen. Informatie verkregen via een neef van Jaak Bongers uit Stevensweert, Bernard Bongers.

660 Jaak Bongers werd in de familie een fantast genoemd.

3 april 2013 De baggermolen waarop Jaak Bongers werkte was niet (meer) van Dekker maar van de firma van Hasselt uit Nijmegen (of Lent of Gendt). Deze firma van Hasselt had de baggermolen gekocht van Dekker. Waarschijnlijk was het een eenvoudige baggermolen, met stilstaande zeef of zeven.

665 In het bovenstaande zijn argumenten gegeven die twijfel doen ontstaan dat de kantharos ook werkelijk gevonden is in de gemeente Stevensweert. Hieronder worden de argumenten nog eens herhaald.

670 - Het is in het geheel niet zeker dat in de vierde eeuw de Maas stroomde waar nu Stevensweert ligt. Meer oostelijk ligt de Oude Maas.

675 - De talloze overstromingen van de Maas zouden de beker erg beschadigd moeten hebben. Juist in januari en februari 1926 was geheel West-Europa in de ban van hoogwater van de rivieren. Ook Stevensweert was daarvan slachtoffer: er wordt gemeld dat de Maas daar tussen 4 en 5 km breed was geworden! Onder deze omstandigheden zou een tere constructie als de drinkbeker tenminste in stukken zijn gevallen, en waarschijnlijk meegevoerd naar zee, waardoor de kantharos definitief verloren was gegaan.

680 - Er zijn drie varianten op de omstandigheden, de vindplaats en het jaar van de vondst:

685 *En het jaar 1939 is in 1966 uit de mond van Bongers opgetekend, toen de kantharos tijdelijk naar Stevensweert was teruggekeerd ter gelegenheid van het 700-jarig bestaan van de parochie Stevensweert. Bongers heeft toen bovendien verteld dat hij de beker niet op de baggermolen had gevonden, maar bij het jagen had zien liggen op een strook kiezel langs de Maas. Op een kaart had hij een vindplaats aangewezen op de westelijke over van de rivier, tegenover Stevensweert, op Belgisch grondgebied dus!*

690 *De kantharos in kwestie werd in 1942, dus tijdens de bezetting, gevonden te Stevensweert op ongeveer achttien kilometer van Roermond in de diepe grindbanken van de Maas. De vinder zag in het met leem overdekte en grauw roestige voorwerp niet veel bijzonders. Hij schonk het aan een particulier liefhebber van oudheden, die het onopgemerkt, dus veilig bewaarde zonder precies te vermoeden, wat het was. In 1949 liet hij de stof, waaruit de beker gemaakt was, deskundig toetsen.*

700 *De beker werd in 1942 door de Stevensweertenaar J. Bongers gevonden op een hoop grind gelegen op een terrein op de Koeweide te Stevensweert het waren twee in elkaar passende delen die geheel overklonterd waren door klei. Deze had zich als een huls op de buitenwand vastgezet. Hier en daar was deze huls*

afgebrokkeld en werd de blinkende ondergrond zichtbaar. Hij nam de beker mee naar huis, maakte hem schoon en zette hem op een commode in de huiskamer.

705

De zogenaamde vinder Jaak Bongers noemt dus maar liefst 3 verschillende vindplaatsen. Op een kaartje staat aangegeven op de Nederlandse oever, recht tegenover de plek waar de Belgisch-Nederlandse grens haaks op de Maas staat, vlakbij grenspaal 126. De tweede is ergens op de Belgische oever. De derde op de Koeweide, die destijds noordelijker lag op de noordelijke (westelijke) oever richting Maasbracht. In coördinaten: [5,8570 en 51,1440], onbekend, [5,8740 en 51,1490].

710

Wellicht is de Koeweide hier op de kaart niet het bedoelde, want er zou ook nog een Stevensweeterkoeweide of Stevenweertsche koeweide bestaan, maar dat maakt de zaak niet wezenlijk anders.

715

- Het jaar 1942 heeft Brom menen te kunnen opmaken uit een gesprek dat hij met Bongers in april 1950 heeft gevoerd, waarin die suggereerde dat de beker al een tijd bij hem op de kast had gestaan voordat hij hem aan Schoonenberg had laten zien. [...]

720

- Op 14 mei 1966 heeft de directeur van het Rijksmuseum Kam onder toezicht van burgemeester J. Kelleners, een gesprek gehad met de vermeende vinder. Waarschijnlijk is er geen proces-verbaal gemaakt van dit gesprek. Maar duidelijkheid heeft het niet gebracht over omstandigheden, plaats en tijd van de vondst.

725

Niet alleen bestaan over de herkomst en de leeftijd van de Kantharos verschillende theorieën. Dat geldt ook voor het jaar, de plaats en de omstandigheden waaronder de beker is gevonden. In de juridische literatuur en de jurisprudentie worden genoemd 1942 en 1943, terwijl Swinkels uitgaat van 1939. Hij weet dat op verzoek van drs. A.V.M. Hubrecht, directeur van het (toen nog) Rijksmuseum Kam van 1964 tot 1978, de burgemeester en pastoor van Stevensweert in november 1966 hebben gesproken met de vinder van de Kantharos, J. Bongers te Echt. Bongers vertelde toen dat hij de Kantharos had gevonden in januari of februari 1939 tijdens het jagen. Op een kaart gaf hij aan waar hij de beker had gevonden. Dat zou op Belgisch grondgebied zijn geweest, aan de westzijde van de Maas. Eerder had Bongers, volgens Swinkels, andere vindplaatsen opgegeven. De burgemeester heeft over dit gesprek aan Hubrecht op 14 november 1966 onder meer geschreven: '... ik geloof de heer Bongers niet of beter gezegd: hij liegt. Hij heeft reeds drie verschillende vindplaatsen van de Kantharos opgegeven. Welke is de juiste? Ik weet het niet'.

730

735

- 31 oktober 1941 [...] Te Linne en ook te Roermond vindt men onder een dekking van enkele meters klei en zand, de kiezel soms tot een diepte van 15 à 16 M. Af en toe treft men voorhistorische vondsten aan in deze kiezellagen, o.a. mammothtanden en hertegeweien enz., die uit wetenschappelijk oogpunt waarde hebben.

740

Behalve te Roermond is ook te Stevensweert een particuliere maatschappij begonnen met de kiezelwinning. Al deze werken geven vele handen werk.

745

- 28 augustus 1951 Voormelde beker heeft mijn zwager de Heer J. Bongers (...) mij voor het eerst in het najaar van negentienhonderd drie en veertig vertoond. Mijn zwager Bongers was destijds werkzaam op de baggermolen "de Dekker" welke grind baggerde in de uiterwaarden van de Maas genaamd "de Sleyen", nabij Stevensweert. Bij het vertonen van de beker deelde mijn zwager mij mede, dat enkele dagen daarvoor, toen de baggermolen was ingesteld op een graafdiepte van zestien meter beneden de waterspiegel, hij het voorwerp in twee afzonderlijke delen had opgevangen uit de afvoergoot van de molen waarin de emmers hun inhoud overstorten. Daarna had Bongers de beide delen thuis van klei en slijk gereinigd en toe bleek [...]

750

755

- Als we de baggerindustrie bestuderen, dan werd in 1939 bijna zeker nog niet veel grind in Stevensweert opgehaald, waarschijnlijk pas vanaf de tweede helft van 1941. De bemanning bestaat vooral uit Sliedrechtenaren, aangevuld met lokaal personeel die er werkten als dekknecht, bakkenschippers en walknechts. Als Bongers de drinkbeker bij die werkzaamheden gevonden zou hebben, en direct schoongemaakt zou hebben, dan hebben anderen dat ongetwijfeld gezien. Hij zal ook niet een schoongemaakte beker in zijn jas stoppen; het is juist een voorwerp om mee te pronken. Indien er anderen op de een of andere manier bij betrokken waren dan hadden deze personen zich ongetwijfeld gemeld in de jaren vijftig toen er zoveel ophef was over de beker die toen de kantharos van Stevensweert werd genoemd! Collega's of ex-collega's zouden in die periode Bongers en waarschijnlijk ook de pers benaderd hebben om hun werkzaamheden uit te leggen en de rol van Bongers te benoemen. Dat alles is niet gebeurd.

760

765

770 De baggermachine haalt met emmers zand en grind uit de bodem. Deze emmers hebben een volume van tot wel een halve kubieke meter. Dan wordt de last uitgestort en komt in een reeks trommels en zeven terecht en zo wordt het grind in vier soorten gescheiden. Het zand wordt ook verzameld en het water teruggevoerd in de rivier.

775 De massa van het grind in de draaiende molen moet vele honderden kg zijn. Een teer, zilveren voorwerp wordt hierin vermorzeld. De delen komen zeker los van elkaar en dan is niet te verwachten dat een drinkbeker uit één stuk eruit gehaald kan worden. Als de drinkbeker met klei en zand in de molens en zeven terecht is gekomen dan kan de beker nooit zo ongeschonden tevoorschijn zijn gekomen.

780 Waarschijnlijk zou de drinkbeker in zijn geheel niet door de zeven komen, want de grootste zeef heeft gaten van 10 cm, maar de losse delen zouden verspreid zijn over de gesorteerde keien.

Bovendien was er voortdurend controle door een controleur van Rijkswaterstaat, zoals we lezen in de krant van 21 april 1933:

785 *In de ruimten onder het dek, aan weerkanten van de geul voor den emmerketting, bevinden zich ruime verblijven voor machinist, molenbaas en dekpersoneel, en voor den controleur van rijkswaterstaat, die steeds aan boord moet zijn ter controle van de opgehaalde hoeveelheid specie.*

790 - Elders wordt gemeld dat de kiezels in de grind-winninggebieden zo dicht op elkaar gedrukt is dat de drinkbeker volledig verpletterd zou zijn geweest.

795 - Museum Kam en de opvolger Museum Het Valkhof hebben ook getwijfeld aan de herkomst van de drinkbeker, maar net als de juridische kant was voor het museum het bezit van belang, niet de herkomst.

Toch vinden we in publicaties van het museum hierover verschillende opmerkingen.

795 [2006] Als Bongers de kantharos inderdaad in 1943 op de baggermolen heeft opgeraapt, heeft hij die vervolgens mee naar huis genomen en niet aangegeven. Volgens de baggervergunning moesten namelijk oudheidkundige vondsten worden gemeld en afgestaan aan het rijk. Dan ligt het ook voor de hand dat Bongers al snel heeft geprobeerd zijn vondst te gelde te maken.

800 [elders 2006] Bij de voorbereiding van dit artikel hebben we de kantharos meermaals intensief bestudeerd en daarbij bijzonder gelet op aanwijzingen voor de vervaardiging en levensloop van de beker.

805 Wat dit laatste betreft is het opvallend dat zowel op de binnen- als de buitenbeker geen beschadigingen werden aangetroffen die het gevolg zouden kunnen zijn van verplaatsingen in stromend water, waarbij onvermijdelijk deuken en krassen zouden zijn ontstaan door het stoten tegen grind en dergelijke. Het is daarom naar onze mening weinig aannemelijk dat de vinder, J. Bongers, de kantharos tussen stenen langs de Maas heeft aangetroffen, zoals hij later heeft beweerd. Het verhaal van zijn zwager, dat Bongers de kantharos op de baggermolen heeft gevonden in enkele kluiten klei, is aannemelijker omdat de kleilaag waarin de kantharos zich op de rivierbodem bevond deze eeuwenlang heeft beschermd, totdat de baggermolen de rust verstoortte (zie p.18).

810 [1972] De vondst bleef destijds vrijwel onopgemerkt: door J. Bongers werd de beker - in twee delen - tussen de stenen aan de Maas gevonden, de klei werd er afgewassen en hij werd mee naar huis genomen.

- De verwerving door Museum Kam

820 Het museum G.M. Kam in Nijmegen heeft geen goede hand gehad bij de verwerving van topstukken. Enkele topstukken zijn op wel zeer discutabele gronden na de Tweede Wereldoorlog verworven:

825 Begin april 1956 was er veel te doen over de exacte vindplaats van het Trajanusbeeldje. Een jaar later had het museum het beeld nog in bezit. Baggeraars in Xanten zouden de Kop van Trajanus verdonkeremaand hebben en daarna naar Nijmegen gesmokkeld en verkocht hebben aan een antiquair.

Ook de Phrygische Ganymedes (puer pileatus) is op twijfelachtige gronden aangekocht.

830 - Niet alleen zijn er geen mede-arbeiders op de baggermolen naar voren getreden die zeggen dat Bongers het voorwerp heeft gevonden, maar er zijn ook geen getuigenissen bekend van familieleden die kunnen getuigen over de kantharos ten huize Bongers.

- Noch Jaak Bongers noch familieleden e.d. zijn ooit gehoord over het voorwerp. Tenminste de auteur heeft hierover niets kunnen vinden. Een neef noemt Jaak Bongers anno 2013 een fantast, zo werd hij in de familie tenminste benoemd.

- De kantharos is zo broos dat hij alleen door enkele personen aangepakt mag worden. In 60 jaren kan de toestand van de drinkbeker toch niet zoveel verslechterd zijn dat hij destijds uit een baggermolen o.i.d. kwam en nu niet meer aan te raken is.